

Навчальна програма
курсу за вибором «Православна культура Слобожанщини»
(варіативний компонент)
для 5 – 8-х, 10 – 11-х класів загальноосвітніх навчальних
закладів

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 5 липня 2016 року), лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 26.07.2016 № 2.1/12 – Г – 588)

Укладачі програми: Батинський А.В., Войтенко Н.М., Воропаєва В.В., Дубініна С.І., Клімова С.В., Костюк І.О., Мацегора З.М., Татарінов М.В., Ухань Н.І., Шелест Т.О., Юрчук Д.В.)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс за вибором «Православна культура Слобожанщини» запроваджено з 01.10.2010 року в загальноосвітніх навчальних закладах різних типів і форм власності Харківської області на виконання рішення LXI сесії V скликання Харківської обласної ради від 15 вересня 2010 року № 1835-V «Про внесення змін до регіональної Програми духовно-морального відродження і збереження історичної правди на 2010 – 2015 роки», затвердженої рішенням обласної ради від 17 червня 2010 року № 1709-V.

Також нормативно-правовою базою для запровадження в навчально-виховний процес курсу «Православна культура Слобожанщини» є Закон України «Про освіту» (зі змінами), Закон України «Про загальну середню освіту» (зі змінами), Положення про загальноосвітній навчальний заклад, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, чинні положення з питань загальної середньої освіти та інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України з питань національно-патріотичного виховання й розвитку особистості учнів.

Курс за вибором «Православна культура Слобожанщини» є неперервним і вкрай актуальним для опанування учнівською молоддю знаннями й уміннями духовно-морального спрямування, має культурологічну спрямованість, передбачає виховання поваги до духовної історії рідного краю, яка поєднує минуле, сучасне та майбутнє; толерантного ставлення до релігійних почуттів прихожан різних церков; формування вміння жити в полікультурному й багатоконфесійному суспільстві сучасної України, органічно доповнює пізнавальні, аксіологічні

та виховні аспекти навчального курсу «Харківщинознавство», що викладається в 9 класі, та предмета «Етика», що вивчається в 5-х і 6-х класах (додаток № 13 до наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 року № 664 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409»).

Окремі змістові складові навчальних тем цього предмета розкривають особливості історичного розвитку Православної Церкви в регіоні, що цілком відповідає «Рекомендації 1396 щодо релігії та демократії, ухваленою Парламентською Асамблеєю Ради Європи від 27 січня 1999 року».

Програма курсу «Православна культура Слобожанщини» має світський характер, упроваджується за вибором учнів та їхніх батьків. Зміст програми базується на світоглядних, історично обґрунтованих, культурних та освітніх цінностях, поєднанні історії України та рідного краю, православних культурних і морально-етичних цінностей заради цілісності світоглядних засад учнів.

Метою курсу є формування та розширення духовно-моральних якостей школярів; набуття соціальної, громадянської, духовної, етнокультурної компетентностей, що допоможуть їм мирно та продуктивно жити в поліетнічному, багаторелігійному та багатокультурному середовищі; формування в учнів патріотизму на основі логічного взаємопоєднання загальнонаціональної й регіональної (слобожанської) історії, культури, релігії, традицій та звичаїв українського народу, представників інших національностей, які проживають на території Слобожанщини як складової єдиної України.

Завданнями курсу є:

- виховання підростаючого покоління XXI століття на гуманістичних засадах споконвічних загальнолюдських цінностей, які сформувалися впродовж понад двох тисячоліть розвитку християнського суспільства, та в умовах сучасного мультикультурного соціального й духовного світу Слобожанщини;
- запобігання поглиблення бездуховності в молодіжному середовищі зокрема та в українському суспільстві взагалі в умовах гострих соціально-політичних, економічних, духовно-моральних загроз і викликів;
- забезпечення історико-філософської, герменевтично-аксіологічної та морально-етичної складових навчально-виховного процесу в школі;
- подальший розвиток громадянської, соціальної, духовної та етнокультурної компетентностей учнів;
- формування у школярів релігійної толерантності та полікультурності, багатоперспективності на засадах діалогу культур.

Методологічною основою курсу є науково-методичні й дидактичні засади навчання за концентричним принципом з урахуванням особистісної освітньої траєкторії розвитку учнів, рівня інтелектуальних можливостей

і спроможностей, психофізіологічних здібностей. В основу навчання покладено системно-діяльнісний та особистісно орієнтований підходи.

Важлива роль під час навчання учнів 5 – 8-х, 10 – 11-х класів предмета «Православна культура Слобожанщини» приділяється формуванню та (або) подальшому набуттю ними пріоритетних **компетентностей**, що є органічними складовими цього предмета:

- **громадянської** (передбачає в особистості наявність таких здатностей: орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного та громадсько-духовного життя в Україні; застосовувати процедури й технології захисту інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян; виконувати громадянські обов'язки в межах місцевої громади й держави загалом; активно впроваджувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі, як особистості, так і громадянському суспільству; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина; робити свідомий вибір і застосувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, урахуваючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, у тому числі й релігійної, суспільства та держави);

- **соціальної** (наявність в особистості здатності аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, у тому числі й релігійних, визначаючи своє місце в ньому, та проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в українському суспільстві; продуктивно співпрацювати з різними партнерами (представниками інших релігій та культур) у групі та в команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати взаємини та керувати власною соціальною поведінкою; застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягати консенсусу; спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти та стратегії індивідуальних і колективних дій, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування; залежно від ситуації вмінати емоційно налаштуватися на спілкування з іншими представниками релігійних громад, організацій, представників інших культур і національностей);

- **духовної** (передбачає сформованість в учнів основ прийняття загальнолюдських цінностей, норм моралі, прагнення до осягнення сенсу життя; здатність до самостійного морального пошуку (моральності); наявність життєвої позиції та власного життєвого кредо, що базується на історично сформованих цінностях (православних, католицьких, іудейських, мусульманських та ін.). Така компетентність формується завдяки

бесідам, дискусіям, творчим проектам (роботам), дебатам), екскурсіям, акціям милосердя тощо;

- **етнокультурної** (передбачає: сформованість в учнів знань про історію світу, рідної держави та особливості рідної (локальної або регіональної) історії в тісному взаємозв'язку з історією України, особливості рідної культури, її традицій та звичаїв; ціннісне ставлення до культурного спадку свого та інших етносів; полікультурність; толерантне ставлення до інших культур, їх представників; наявність прагнення до оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною; обізнаність про вітчизняне мистецтво, мистецтво інших країн світу).

У 5-му класі завданнями курсу є:

- поглиблення знань, набутих у класах початкової школи на уроках про духовний світ, основні моральні норми та культурні цінності населення Слобожанщини, як одного з великих за територіально-географічними розмірами регіону єдиної України;

- ознайомлення учнів на основі науково-філософських підходів з історією розвитку православного християнства на землях Слобожанщини, православною духовною культурою, традиціями;

- формування в учнів ключових понять, пов'язаних з історичним розвитком православної культури Слобожанщини;

- створення оптимальних умов для глибшого самопізнання, розкриття та реалізації своїх творчих здібностей і таланту в позитивному річищі.

Для набуття учнями практичних навичок в опануванні програмового матеріалу курсу за вибором «Православна культура Слобожанщини» його програмою передбачено проведення навчальних екскурсій до пам'яток архітектури, історичних, історико-краєзнавчих, літературних, художніх музеїв (Харківського історичного музею, Харківського художнього музею, Пархомівського художнього музею, Національного меморіального комплексу «Висота маршала Конєва», храмів м. Ізюма, Художнього музею ім. І.Ю. Рєпіна в м. Чугуєві, храмових архітектурних комплексів м. Харкова й області, місцевих краєзнавчих музеїв, інших історико-архітектурних пам'яток регіону).

У 6-му класі завданнями курсу є:

- поглиблення знань про духовний світ слобожан у межах християнських традицій, моральних норм і культурних цінностей, формування в учнів ключових понять, пов'язаних із православною культурою Слобожанщини;

- розширення змісту тем, які учні розпочали вивчати в 5-му класі;

- запровадження нових тем про полікультурні та багаторелігійні особливості регіону, окремі біблійні сюжети та їх зв'язок із повсякденним життям слобожан;

- застосування під час занять міжпредметних зв'язків.

Для набуття учнями практичних навичок в опануванні програмового матеріалу курсу програмою передбачено проведення навчальних екскурсій до пам'яток православної архітектури, історичних, історико-краєзнавчих, літературних, художніх музеїв Харківщини.

У 7-му класі завданнями курсу є:

- продовження набуття знань із культурної та духовної історії Слобожанщини як складових історико-географічного регіону єдиної України; подальше ознайомлення з основами православної та інших культур;

- уведення нових тем: «Сучасна полірелігійна та багатокультурна Слобожанщина, «Православні засоби масової інформації Слобідського краю», «Християнські православні старожитності Слобожанщини», «Православні традиції в житті мешканців Слобідських козачих полків. Геральдичні аспекти», «Система християнських мотивів у літературній спадщині Г.С. Сковороди», «Православний(і) храм (храми) мого населеного пункту (села, міста). Домові церкви. Каплиці. Пам'ятки храмової архітектури народів інших вірувань та національностей», «Благочинництво, допомога нужденним у православній традиції слобожанського регіону», «Культуротворча діяльність Православної Церкви в слобідському регіоні», «Розвиток православної освіти на Слобожанщині та її вплив на суспільно-політичне і громадське життя мешканців регіону», «Святині православних церков і монастирів Слобожанщини: від минулого до сьогодення», «Відображення православного світу в образотворчому мистецтві Слобожанщини, України та інших європейських держав», «Джерела для формування полікультурних духовно-моральних цінностей особи, людини, громадянина» та ін.;

- ознайомлення учнів із поняттями «багатокультурність», «полірелігійність», «релігійна толерантність», основними релігійними конфесіями, що існують у слобідському регіоні; пам'ятками храмової архітектури Харківщини; історичними витоками сучасної полірелігійної та багатокультурної Слобожанщини; із православними газетами та журналами, що видавалися та видаються на Слобожанщині;

- узагальнення знань, понять та уявлень про православну духовну культуру та мораль із метою поглибленого формування умінь жити в поліетнічному, багатокультурному суспільстві на основі поваги до інших і можливості вести діалог, інтеграція навчального матеріалу з основ наук (з історії України, історії рідного краю, всесвітньої історії, культури, філософії, геральдики, релігії тощо);

- формування в учнів мотивації до усвідомленої моральної поведінки, що ґрунтується на знаннях і повазі до культурних і релігійних традицій багатонаціонального народу України;

- поетапний розвиток уявлень учнів про роль і практичну спрямованість моральних норм і цінностей в житті особистості, сім'ї, суспільства.

На практичних заняттях мають навчитися: знати православні святині Слобожанщини, описувати їх, розкривати значення православних церков і монастирів у формуванні духовної культури людини, добирати інформаційні матеріали та готувати повідомлення відповідно до тем заняття, знати найбільш шановані та відомі в історії Слобожанщини ікони та іконостаси, використовуючи міжпредметні зв'язки (образотворче мистецтво; художня культура), описувати художньо-змістовну складову ікон та іконостасів, знати видатних художників, у творах яких відображено православний світ слобожан (твори архітектурно-пейзажного напрямку С.І. Васильківського; творчі студії В'ячеслава Грицяя, його картини «Свята Ульяна», «Покрова», тяглість до барокової спрямованості та парсунного живопису. Ілля Панько, іконографія «Юрія Зміборця», «Українська Мадонна» – це сучасний погляд митця на жінку-матір. Художні твори І.Ю. Рєпіна).

У 8-му класі завданнями курсу є:

- продовження формування в учнів знань, умінь і подальший розвиток предметних компетентностей про особливості розвитку православної культури Слобожанщини;
- ознайомлення учнів із видатними історичними постатями Слобожанщини (Г.С. Сковорода, Никодим, І. Ю. Рєпін, С.І. Васильківський, Г.І. Семирадський, Х.Д. Алчевська, О.Я. Єфименко та ін.), які зробили вагомий внесок у формування та розвиток духовно-матеріального світу регіону в різні періоди його буремного історичного розвитку; навчання; давати цим, іноді суперечливим постатям, об'єктивну виважену історичну оцінку з точки зору сучасного громадянина України ХХІ століття;
- вивчення з елементами дослідження життя та творчості світських і духовних видатних історичних діячів Слобожанщини та Харківщини ХІХ – ХХ століть як унікального джерела в регіональному підході для успішного подальшого застосування історичних методів порівняльного аналізу, альтернативних узагальнень щодо глибокого розуміння загальних закономірностей та конкретних історичних особливостей розвитку українського історико-етнографічного регіону Слобожанщини;
- ознайомлення з ключовими (базовими) суспільно-політичними, економічними, духовно-культурними та релігійними особливостями розвитку Слобожанщини в складі Російської імперії, у добу Української національно-демократичної революції 1917 – 1918 років і національно-визвольних рухів 1918 – 1921 років у боротьбі за збереження державної незалежності, у період радянської державності після 1921 року;
- розуміння особливостей історичного та духовно-культурного розвитку Слобожанщини як складової частини України в контексті розвитку протягом останніх чотирьох століть.

На практичних заняттях необхідно вчити учнів удосконаленню роботи за алгоритмом на науковій основі щодо складання словесних портретів і характеристик видатних діячів політики, науки, культури (освіти,

літератури, архітектури, образотворчого та музичного мистецтва) та православної церкви; добирати й використовувати історичні першоджерела, доступні інформаційні матеріали про минуле та сьогодення Слобожанщини, інформаційно-комунікаційні технології з метою створення об'єктивної картини різнопланової діяльності світських і духовних видатних осіб регіону та оцінки їх в історії розвитку регіону й держави;

У 10-му класі завданнями курсу є:

- продовження навчання учнів на якісно новому та поглибленому рівні як за темами, що опановували учні раніше, у 5-х, 6-х, 7-х і 8-х класах, так і за новими темами);
- розширення й закріплення раніше сформованих гуманістичних норм та цінностей;
- формування на свідомому рівні патріотизму й любові до свого народу та Батьківщини у православній традиції Слобожанщини;
- формування загальнокультурної компетентності учнів.

Специфікою практичних занять у 10 класі протягом навчального року є створення кожним учнем портфолію та його презентація, що сприятиме кращому засвоєнню теоретичного матеріалу, набуттю відповідних компетентностей і формуванню стійкого інтересу до змісту курсу.

В 11-му класі завданнями курсу є:

- систематизація та узагальнення знань та умінь учнів на якісно новому та поглибленому рівні як за темами, що опановували учні раніше, у 5-х, 6-х, 7-х, 8-х, 10-х класах, так і за новими темами (специфіка розвитку православної культури Слобожанщини на сучасному етапі та ін.);
- забезпечення психологічного комфорту та можливостей інтенсивного розвитку умінь та навичок учнів відповідно до індивідуальних потреб і здібностей, а також на основі культурного досвіду й традицій Слобожанщини;
- формування умінь школярів у процесі навчання через розв'язання моральних завдань здійснювати правильний вибір у житті, сприяння зміцненню позитивних ціннісних орієнтацій.

Специфікою практичних занять в 11 класі протягом навчального року є використання в навчанні різних форм занять (підсумкових співбесід, диспутів, інтерактивних вправ, учнівських конференцій, екскурсій, самостійної роботи та ін.) із метою стимулювання духовного та морального саморозвитку й самовиховання школярів.

Навчальні програми курсу для кожного класу складено в обсязі 17 год. (0,5 год на тиждень) або 34 год. (1 год. на тиждень) упродовж навчального року.

Навчальну програму апробовано у 2010 – 2015 роках у загальноосвітніх навчальних закладах Харківської області; схвалено на засіданні науково-методичної ради КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (протокол № 2 від 21.05.2015 р).